

FERHUNDE ÖZBAY • Aile, Kent ve Nüfus

FERHUNDE ÖZBAY 1944'te Sivas'ta doğdu. Ankara'da büyüdü. İstanbul'da yaşlandı. İlkokulda balerin, ortaokulda terzi, lisede mimar olmak istedi. Hiçbiri aile büyüklelerinden destek görmedi. Babasının yönlendirmesiyle sosyal bilimci oldu. Feminist bir muhalif olmayı kendisi seçti.

1966'da Sosyal Hizmetler Akademisi'nden lisans (şimdi Hacettepe Sosyal Hizmet Bölümü), 1969'da Hacettepe Nüfus Etütleri Enstitüsü'nden yüksek lisans derecesini aldı. 1970'te Princeton Üniversitesi'nden demografi diploması ve Michigan Üniversitesi yaz okulundan örnekleme sertifikası aldı. Sosyoloji doktorasını Cornell Üniversitesi'nde yaptı. 1975'te mezun olunca Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü'nde akademik hayata atıldı. 2006'da Boğaziçi Üniversitesi Sosyoloji Bölümü'nden emekli oldu. 1982 Ocak ayından, aramızdan ayrıldığı 2015 Nisan ayına kadar Boğaziçi'nde ders vermeyi sürdürdü. Öğrencilerini çok sevdi.

İlk yayını 1968'de yaptı. Kadın emeği, aile, sosyal tarih, nüfus dinamikleri ve politikaları, İstanbul'un değişimi konularında düşündü, okudu, araştırdı, yeniden düşündü. Bu konularda makaleler yazdı. Çeviriler yaptı. İki kitap derledi: *Women, Family and Social Change in Turkey*, UNESCO, Bangkok, 1990; *Küresel Pazar Açısından Kadın Emeği ve İstihdamındaki Değişimler: Türkiye Örneği*, Ankara: KSSGM ve İKGV Yayını, 1998.

İletişim Yayınları 2222 • Araştırma-İnceleme Dizisi 369

ISBN-13: 978-975-05-1838-6

© 2015 İletişim Yayıncılık A. Ş.

1. BASKI 2015, İstanbul

EDITÖR Kerem Ünüvar

DIZI KAPAK TASARIMI Ümit Kıvanç

KAPAK Suat Aysu

KAPAK FOTOĞRAFI "20 Ekim 1985'te yapılan genel nüfus sayımı",

Cumhuriyet'in 75 Yılı, 3. cilt, YKY, 1998, s. 899

UYGULAMA Hüsnü Abbas

DÜZELTİ Remzi Abbas - Ebru Gezici

DİZİN Emre Bayın

BASKI ve CILT Sena Ofset · SERTİFİKA NO. 12064

Litros Yolu 2. Matbaacılar Sitesi B Blok 6. Kat No. 4NB 7-9-11

Topkapı 34010 İstanbul Tel: 212.613 38 46

İletişim Yayınları · SERTİFİKA NO. 10721

Binbirdirek Meydanı Sokak, İletişim Han 3, Fatih 34122 İstanbul

Tel: 212.516 22 60-61-62 • Faks: 212.516 12 58

e-mail: iletisim@iletisim.com.tr • web: www.iletisim.com.tr

FERHUNDE ÖZBAY
Dünden Bugüne
**Aile, Kent ve
Nüfus**

Jak'a...

İÇİNDEKİLER

GİRİŞ.....	13
------------	----

BİRİNCİ KISIM

Aile

1 KIRSAL KESİMDE TOPLUMSAL VE EKONOMİK YAPI DEĞİŞMELERİNİN AİLE İŞLEVLERİNE YANSIMASI.....	31
Giriş	31
Ailenin temel işlevleri ve değişimi	32
Tarımda kapitalistleşme sürecindeki farklılıklar	38
Türkiye’de tarımda kapitalistleşme süreci	40
Ailenin üretim işlevindeki değişimler	43
Kırsal kesimde işgücünün özelliklerindeki değişimler	47
Nüfus ve aile yapısındaki değişimler	51
Ölümlerin azalması	54
Göçler	57
Aile yapısındaki değişimler	58
Eğitim	62
Ailenin kuruluşu ve üreme işlevindeki değişimler	66
Sonuç	73

2	AİLE VE HANE YAPISI: DÜN, BUGÜN, YARIN	79
	Aile ve hane yapısı tanımları.....	79
	Veri kaynakları.....	81
	Kapitalizm-öncesi Türkiye'de aile ve hane yapısı.....	82
	Kapitalizmin yayılması ve demografik dönüşüm.....	84
	Aile ve hane yapısında gözlenen ilk değişiklikler.....	85
	Demografik dönüşümün rolü.....	89
	Aile ve hane yapısının sonraki değişimleri.....	91
	Ereğli'ye daha yakından bir bakış.....	95
	Ereğli'de farklı toplumsal gruplarda aile yapısı.....	96
	Ereğli'de yaşam döngüsü içinde aile yapısı.....	98
	Ereğli'de aile tipine yönelik tutumlar.....	102
	Türkiye'de aile ve hane yapısının geleceği.....	103
3	TOPLUMSAL CİNSİYET VE MEKÂN: TÜRK MODERNLEŞMESİNE YENİ BİR BAKIŞ	109

İKİNCİ KISIM

İstanbul Nüfusu ve Göçler

4	İSTANBUL NÜFUSU VE GÖÇLER	131
	Giriş.....	131
	İlçeler arası farklılaşma.....	133
	Doğal artışın rolü.....	134
	İstanbul'a göç artıyor mu?.....	136
	İstanbul'dan gidenler yok mu?.....	137
	İstanbul'a kimler göç etmektedir?.....	137
	Eğitim durumu.....	140
	Yaş dağılımı.....	141
5	İSTANBUL'DA GÖÇ VE İL İÇİ NÜFUS HAREKETLERİ (1985-1990)	143
	İstanbul'da nüfus artışı ve göç örüntüleri (1950-1990).....	143
	Doğum yeri istatistiklerinde bölgesel köken - göç eğilimleri ilişkisi.....	146

1985-1990 arasında İstanbul'a gelen ve İstanbul'dan gidenlerin nüfus kompozisyonu üzerindeki etkileri.....	147
Göçmen ve yerleşik nüfusun yerleşme tercihleri.....	150
Veri ve yöntem.....	152
İstanbul'da iki ayrı dünya mı var?.....	153
İstanbul'un ilçeleri.....	156
Göç edenlerin yer seçimi.....	159
İl içi hareketlilik ilçeden ilçeye taşınanlar.....	161
İlçeler arası toplumsal farklılaşma.....	162
Yer seçiminde eğitimin rolü.....	163
Sonuç.....	167

6 İSTANBUL'DA 1950 SONRASI NÜFUS DİNAMİKLERİ.....	173
Giriş.....	173
Genel değerlendirme.....	174
İstanbul'da üç dönem.....	179
<i>1950-1965 İstanbul'un altın çağı ya da Osmanlı dokusunun yıkılışı.....</i>	<i>181</i>
<i>1960-(1980-1985): Apartmanlaşma, sanayileşme, sendikalaşma, radikalleşme.....</i>	<i>189</i>
<i>(1980-1985) sonrası: İstanbul'u satmak - küresel iklimde yerellik ve yerlilik.....</i>	<i>195</i>
Sonuç.....	202

ÜÇÜNCÜ KISIM

Nüfus ve İktidar

7 NÜFUS HAREKETLERİ VE DEVLET POLİTİKALARI.....	205
Giriş.....	205
Süreklilik ve değişme.....	208
Zorunlu göç: 1923-1950 dönemi.....	214
Emek göçü: 1950-1980 dönemi.....	219
<i>Tarımda modernleşme ve kırdan kente göçün yaygınlaşması.....</i>	<i>221</i>
<i>Sanayileşme, kentten-kente ve yurtdışına göçün başlaması.....</i>	<i>223</i>

Yerel ve küresel değişimler: 1980 sonrası göç.....	227
<i>Dış göçte yeni gelişmeler</i>	227
<i>Zincirleme ve birikimli göç ve dayanışma grupları</i>	232
<i>Doğudan batıya, kuzeyden güneye</i>	233
<i>Göç örüntüsündeki değişimler: Mekik göçü</i>	235
Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da zorunlu göç.....	238
Yerleşme yerlerinin önemi.....	240
<i>Yerleşme merkezlerinin kademelenmesi ve ilişki ağları</i>	240
<i>Kentler</i>	244
Sonuç.....	247
8 GENÇLİK, NÜFUS VE İKTİDAR	253
Giriş.....	253
Demografik Dönüşüm Kuramı ve Yeni Malthusçuluk.....	254
Gençlik tanımı.....	258
Gençlik şişkinliği: Fırsat penceresi mi, tehdit mi?.....	260
Türkiye'de nüfus yapısındaki değişimler.....	264
Gençliğe yönelik politikalar ve uygulamalar.....	274
Kuruluş yılları.....	275
İkinci dönem.....	278
Üçüncü dönem.....	281
Sonuç.....	285
9 ULUS-DEVLET, GÖZETİM VE NÜFUS BİLGİSİ	287
Giriş.....	287
Osmanlı döneminde nüfus bilgisinin gelişimi.....	290
Haneden aileye geçiş.....	293
Cumhuriyet döneminde nüfus bilgisinde kurumsal ve yapısal ayrışma.....	295
Kayıt dışı göç ve gözetimin artışı.....	301
10 TÜRKİYE'DE DEMOGRAFİK DÖNÜŞÜM SÜRECİNDE CİNSİYET VE SINIF	305
Giriş.....	305
Erkek eksikliği ve yavaş nüfus artışı.....	308

Yüksek doğurganlık ve hızlı nüfus artışı.....	313
Genç ve işgücü çağındaki nüfus oranının artması.....	318
Yaşlı nüfus sorunu.....	322
EK 1: MESLEK KADINI	329
EK 2: MEKTEPLİ HANIM KIZLARIN MARŞI	331
<i>KAYNAKÇA</i>	<i>332</i>
<i>DİZİN</i>	<i>349</i>

GİRİŞ¹

Bu kitaba aldığım makalelerim, otuz yıllık bir dönem içinde yazıldı ve çoğu çeşitli yerlerde basıldı. Bence aralarında bir bağ var. 1980-90'larda aile ve İstanbul'daki nüfus hareketleri üzerine yazdım. Bunların bazıları demografi, bazıları ise sosyoloji ağırlıklı ama hepsinde hem demografiden hem sosyolojiden yararlandım. Son yıllarda ise iktidar ve nüfus ilişkilerine yöneldim. Ben bu makalelerin tümünü “nüfus sosyolojisi” diye adlandırıyorum.²

Kitaptaki yazılarımın her birinin bir hikâyesi var. Örneğin 1984 yılında basılan, “Kırsal Kesimde Toplumsal ve Ekonomik Yapı Değişmelerinin Aile İşlevlerine Yansıması” başlıklı,

1 Bu yazımın taslağını okuyup değerli öneriler getiren Cenk Özbay'a teşekkür ederim.

2 Demografi nüfusun büyüklüğünü, yapısını, dağılımını ve zaman içindeki değişimini istatistikî yöntemlerle inceleyen bir bilim dalıdır. Doğum, ölüm ve göçlerle oluşan ve değişen nüfus öğelerinin sosyoekonomik yapıyla ilişkilerini inceleyen dalı, sosyal demografi ya da nüfus çalışmaları (*population studies*) olarak adlandırılır. Kimileri sosyal demografi ile nüfus sosyolojisi arasında fark gözetmese de ben nüfus sosyolojisine farklı anlamlar da yüklüyorum. Bana göre nüfus sosyolojisi eleştirel demografiyi de içerir. İktidarın nüfus projelerinin ve sonuçlarının sosyal bilimsel açıdan değerlendirilmesidir. Nüfus sosyolojisinin bir amacı da demografi ile sosyal bilimler arasındaki ilişkilerin gelişimini incelemektir.

buraya aldığım en eski makalemin hikâyesi şöyle: 1980 Darbe-si'nden sonra sıkıyönetim ilan edilmişti. O sıralar 1926 Medeni Kanunu'nun yenilenmesi gündemdeydi. Etrafta birkaç tas-lak yasa dolaşıyordu. Bu çerçevede Türk Sosyal Bilimler Der-neği, aile konusunda geniş katılımlı bir konferans yapmaya kar-ar verdi. Sunumlar, sosyal bilimlerle kısıtlı kalmayacak, sanat ve hukuk alanlarındaki aile çalışmalarına da bakılacaktı. Hazır-lıklar bitip konferans zamanı ve yeri kararlaştırılırken, sıkıyö-netim gerekçe göstermeden bu toplantıyı iptal etti. Medeni Ka-nun'un değiştirilmesi ile ilgili çalışmalar da bir şekilde durdu. Bunun üzerine Sosyal Bilimler Derneği konferans sunumları-nı kitap haline dönüştürme kararı aldı. Derneğin genel sekrete-ri Türköz Erder'in olağanüstü fedakâr ve yoğun çalışmasıyla üç ciltlik Türkçe yayına ek olarak seçme yazılardan oluşan bir de İngilizce kitap yayımlandı.³

Ataerkil özelliklerinin törpülenip kadın-erkek arasında da-ha eşitlikçi ilişkileri özendiren bir aile yasasının çıkarılma-sı için feministler bundan sonra yıllarca uğraştı. Avrupa Birli-ği'ne girebilmek için yasalardaki cinsiyet ayrımcılığına ilişkin maddelerin kaldırılması koşulu nedeniyle 2002'de nihayet Me-deni Kanun yenilendi ve cinsiyetçi maddelerin önemli bir kıs-mı değiştirildi. Bu hikâyeyi iktidarların aile ve cinsiyet ayrımcılı-ğı konusundaki dirençli hassasiyetini göstermesi açısından önemsiyorum.

Bu yazımın verileri 1976'da gerçekleştirdiğim ve kırsal Tür-kiye'de 24 köyü içeren bir alan araştırmasına dayanır.⁴ Kırk yıl önceki kırsal Türkiye'deki aileler! Makalenin temel amacı tek bir aile kavramı çerçevesinde ailenin değişiminin tartışılma-yacağını ve sanayileşme, kapitalistleşme sürecinin henüz baş-larındaki Türkiye'de toplumsal yapıdaki çeşitlenmelerin farklı yörelerdeki ailelerin yaşam biçimlerini farklı biçimlerde ve öl-çülerde etkilediğini göstermekti. İktidarların tek bir aile mode-li çerçevesinde konuya yaklaşımlarına bir tepki yazısı olarak da okunabilir. Makalenin tarihsel niteliğinin dışında bir baş-

3 Erder, T., 1984a; 1984b; 1984c; 1985.

4 Özbay ve Balamir, 1978.

ka özelliği de Türkiye çapında kırsal ailelerin değişimini ve çeşitliliğini gösteren benzer bir araştırmanın daha sonra yapılmamış olmasıdır. Buna karşın, farklı bölgelerde gerçekleştirilmiş önemli etnografik çalışmalar var. Nüfusun çoğunluğunun kentlerde yaşamaya başlamasıyla kırsal kesimde yapılan araştırmalarda önemli bir azalma oldu. Bu tarihsel yazı belki genç araştırmacılara kırsalı ve tarımı yeniden gündeme getirmeleri için ilham verir.

1982’de Mübeccel Kıray ile birlikte Karadeniz Ereğlisi’nde bir saha araştırması yaptım. Kıray, ilk Ereğli araştırmasını 1962’de yapmıştı. Yirmi yıl sonra Ereğli’yi tekrar yazmayı planlıyordu. Ben kadın ve aile konularını incelemek üzere projeye katıldım. Kitaba aldığım ikinci aile makalesi bu araştırmaya dayanmaktadır. Aile ile ilgili araştırma bulgularının yayımlanması neredeyse on yıl sürdü. 1980’ler sosyal bilimcilerin çeşitli biçimlerde cezalandırıldığı, küstürüldüğü yıllardı. Bir sürü engellerin, meşgalelerin ve aksiliklerin sonunda “Aile ve Hane Yapısı: Dün, Bugün, Yarın” başlıklı makalenin 1991’de *Marmara Üniversitesi Dergisi*’nin özel sayı olarak hazırladığı *Mübeccel B. Kıray’a Armađan* kitabında yayımlanması için verdim. Aynı yazı, 1998’de Ayşe Berktaş Hacımirzaoğlu’nun derlediği *75 Yılda Kadınlar ve Erkekler - Bilanço 98*’de de basıldı.⁵

Bu makalenin de temel amacı ailenin değişimini göstermekti. Ama burada özellikle üzerinde durduğum aile yapısındaki değişimlerdi. Yazıyı kaleme alırken iki yazarın ortaya attığı düşüncelerden ve onların bulgularından hareket ettim.

Bunlardan ilki Serim Timur’un, 1968’de Hacettepe Nüfus Etütleri’nin gerçekleştirdiği Türkiye apındaki Aile ve Nüfus Sorunları Araştırması’nın verilerini kullanarak hazırladığı doktora tezidir. Tez 1972 yılında *Türkiye’de Aile Yapısı* başlığı ile yayımlandı.⁶ Timur’un çalışması bugüne kadar yapılan tüm aile çalışmalarını bir biçimde etkileyen, Türkiye’de bu konudaki önemli bir çalışma özelliğini hâlâ korumaktadır. Bence kitabın ilginç yönlerinden biri, kuşak analizi yöntemini kullanarak ge-

5 Özbay, 1998b.

6 Timur, 1972.

niş/çekirdek aile yapılarının döngüsel özelliğini ve bölgesel ve sınıfsal farklılaşmalarını göstermiş olmasıdır. 1968'de haneler yaşam döngüleri içinde kâh geniş kâh çekirdek aile halinde yaşamaktaydı. Toplamda geniş ailenin azalıp çekirdek ailenin artması doğrusal bir değişmeden çok farklılaşan yaşam biçimlerinde kısa ya da uzun süreler belli bir aile yapısında bulunmalarından kaynaklanmaktaydı. Örneğin, yeni evliler birkaç yıl erkeğin baba evinde kaldıktan sonra genellikle de babanın vefatıyla kendi çekirdek ailelerini kurmakta ve sonra kendi oğulları evlendiğinde yeniden bir süreliğine geniş aile halinde yaşamaya başlamaktaydı. Timur'un bulgularından yola çıkarak Karadeniz Ereğlisi örneğinde aynı yöntemle geniş/çekirdek aile döngüsünün yaygınlığını ve zaman içindeki değişimini gösterdim.

İkinci kaynağım şüphesiz Kıray'ın 1962'deki Ereğli çalışması oldu. Kıray 1962'de geniş aile halinde yaşayan hanelere giderek onlarla derinlemesine mülakatlar yapmış, gözlemlerde bulunmuştu. Ben de 1982'de aynı yolu takip ettim. 20 yıl içinde Kıray'ın yalnızca üst sınıf hanelerde rastladığı geniş aileli haneler tamamen yok olmuştu: ya göç etmiş ya da çekirdek aileli hanelere dönüşmüşlerdi. 1982'de gözlemlediğim geniş aileler alt-orta sınıftan hanelerdi ve birlikte oturmayı bir geçim stratejisi olarak görüyorlardı. Sınıf ve aile yapısı arasındaki ilişkilerin sosyal değişimle nasıl altüst olabileceğini yansıtmaları açısından bu bulguyu önemsiyorum..

O sıralar Türkiye'de Alvin Toffler'in 1980'de yazdığı *The Third Wave (Üçüncü Dalga)* kitabı epey tartışıldı.⁷ Toffler bu kitabında sanayi sonrası toplumlarında ailenin yok olacağını ileri sürmekteydi. 1980'de bile ABD'de hanelerin yalnızca üçte biri ideal aile olarak tanımlanan (anne-baba-iki çocuk) yapıdaydı. Bu Türkiye'deki muhafazakâr kesimler için dehşet verici bir durum olarak algılandı. 1989'da, Başbakanlık'a bağlı Aile Araştırma Kurumu adı altında bir teşkilat kurulmasının belki de bir nedeni buydu. Öte yandan uluslararası sözleşmelerin zorlamasıyla Kadının Statüsü ve Sorunları Başkanlığı da kuruluş aşamasındaydı. 1990'da henüz daha başkanlık kurulmadan,

7 Toffler, 1980.

aceleyle Aile Araştırma Kurumu'nun oluşturulması da manidardır.⁸ Aile Araştırmaları Kurumu genişletilerek 2011'de Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'na dönüştü. Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü ise giderek işlevsizleştirildi. Yazımın bir amacı da Türkiye'de ailenin yok olacağına ilişkin yeterli ipuçlarının bile olmadığını göstermekti. İktidarın ailenin ortadan kalkacağı endişesi yersizdi ve bu konuda yeni önlemler alması gereksizdi.

2014'te aile ile ilgili iki yazım daha çıktı. Onları bu kitaba almadım ama isteyen okurlar internetten bu çalışmalara ulaşabilir. Burada o yazılardan birkaç bulgu ve yorumu vermekte yetiniyorum.

1980'lerden sonra hızlı sosyal değişim elbette ailelerde de değişmelere yol açtı. Evlenmeler gecikti, çocuk sayısı ciddi ölçüde düştü. Halkın büyük çoğunluğu kentlerde yaşamaya başladı. Aile daha büyük ölçüde tüketim birimi haline dönüştü. Ama hâlâ bireylerin önemli bir bölümü aile kurumu içinde yaşamalarını sürdürüyor. 2011'de yapılan Türk Aile Yapısı Araştırması'nın verilerine göre 18 yaş ve üzeri nüfusun yüzde 87 gibi büyük bir oranı çekirdek ailenin bir üyesi olarak yaşamını sürdürüyor.⁹ Geri kalanlar arasında geniş ailede akraba statüsünde olanlar yüzde 6 dolayında. Yalnız yaşayan, başkalarıyla yaşayan ve hatta eksik aile diye adlandırdığım, iki kardeşin bir arada yaşaması gibi hanelerde yaşayanların toplamı yüzde 7'yi aşmıyor.¹⁰

Toplumda boşanmalar artıyor, yalnız yaşayanlar artıyor, evlenmeden yaşayan çiftler artıyor. Eşcinsel birliktelikler artıyor. Ayrıca gelecekte de bu eğilimlerin süreceği anlaşılıyor. Ancak bu artışlar çok küçük oranlarda. Muhafazakâr çevrelerin yıllar-

8 “Şimdiki adıyla Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü 20 Nisan 1990 tarihli *Resmî Gazete*'de yayımlanan 422 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile Kadının Statüsü ve Sorunları Başkanlığı adıyla Başbakanlık'a bağlı olarak kurulmuştur.” (2012: 9)

<http://peb.bumko.gov.tr/Eklenti/4609,kadininstatususugmsppdf.pdf?0>

9 Yani ister çekirdek aile hanelerinde, ister geniş aile hanelerinde olsun 18 yaş üstü bireylerin yüzde 87'si hane reisi ebeveyn-çocuk ilişkisi içinde yaşıyor.

10 Özbay, 2014b, Tablo 8.

dır bir facia gibi aksettirdikleri ailenin yok olma tehlikesi istatistiksel bir gerçekliği hâlâ yansıtmıyor.

Bugünlerde geniş aile yaşamını döngüsel bir yaşam biçimi ya da sınıfsal nedenlere bağlamak yerine yaşlı nüfusun ve göçlerin artışı gibi faktörlerle açıklamak mümkün. 2006 ve 2011’de yapılan ülke çapındaki araştırmaların her birinde geniş aileli hanelerdeki akraba statüsündeki yaşlıların oranı (65+ yaş) toplam nüfustaki yaşlı oranından daha yüksekti. Yaşlılar gibi evdeki akrabalar arasında gençler (18-24 yaş) de toplama göre daha yüksek orandaydı. Geniş aile içindeki akrabaların toplam nüfusla karşılaştırıldığında önemli başka bir özelliği, başlarından bir evlilik geçmiş olanların fazla olmasıydı. Eşi ölmüş, boşanmış ya da ayrı yaşayan bireyler akrabalarının yanına adeta sığınmışlardı.¹¹ Bunların bir kısmı muhakkak ki dul kalan yaşlı büyüklerdir. Bu bulgular, toplumda aile ortamı dışında var olabilmeleri daha zor olanların geniş aileyi oluşturan etkenler olduğunu ima etmektedir.

Muhafazakâr ya da liberal, siyasi ideolojileri ne olursa olsun Türkiye’de hükümetler aileye önem verdi. Özellikle toplumsal düzene yeni bir biçim vermek istediklerinde, nüfusa müdahale ettiler ve vaat edilen parlak geleceği taçlandıracak bir aile tasavvuru önerdiler.¹²

Aile bölümünde yer alan son makalem yine 1990’larda yazıldı. Modernleşme süreci içinde nüfus yapısındaki değişimlerle birlikte toplumsal cinsiyetler açısından konut mekânlarının ve kullanımının geçirdiği evreler bu yazının konusudur. O yıllarda konuk konuşmacı olarak ODTÜ Mimarlık ve Şehir-Bölge Planlama bölümlerindeki öğrencilere bu konuları anlattım. Habitat II Ön Konferansı çerçevesinde “Diğerlerinin Konut Sorunu” adındaki konferansa bu konuları ele alan bir sunum yapmam istendi. Buraya aldığım, “Toplumsal Cinsiyet ve Mekân: Türk Modernleşmesine Yeni Bir Bakış” başlıklı yazımın ilk halini “Evler, Kadınlar, Ev Kadınları” adı ile sundum.¹³

11 Özbay, 2014b, Tablo 9. 2011’de toplam nüfusta bu özellikteki bireylerin yüzdesi onu geçmezken, evdeki akrabaların yüzde 28’i daha önce evlenmişti.

12 Özbay, 2014a.

13 Özbay, 1996.